

อีกมุมมองของแนวคิดการประเมิน Another view of Evaluation approach

อัจศรา ประเสริฐสิน¹

บทคัดย่อ

การดำเนินงานปัจจุบันมีความจำเป็นที่หน่วยงาน/องค์กรต่าง ๆ จะต้องจัดทำนโยบายและแผน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงาน และปฏิบัติไปตามแผน/โครงการที่กำหนดไว้ และจะต้องมีการ ประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการที่กำหนดไว้ การประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการมีจุดมุ่งหมาย (1) เพื่อสนับสนุนหรือยกเลิก (2) เพื่อทราบถึงความก้าวหน้าของการปฏิบัติงานตามโครงการ (3) เพื่อปรับปรุงงาน (4) เพื่อศึกษาทางเลือก (Alternative) และ (5) เพื่อขยายผล โดยรูปแบบ การประเมินแบ่งได้ 4 ประเภท คือ การประเมินก่อนดำเนินการ (Preliminary evaluation) การประเมิน ระหว่างดำเนินการ (Formative evaluation) การประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการหรือประเมินผลผลิต (Summative Evaluation) และการประเมินประสิทธิผล (Effectiveness evaluation) การประเมินโครงการ ใน การประเมินตัวชี้วัดจะถูกพัฒนาขึ้นมาจากประเด็นที่ต้องการประเมิน โดยตัวชี้วัดนี้จะแสดงให้เห็นทราบถึง สภาพการณ์ที่เป็นอยู่หรือที่เกิดขึ้นในประเด็นที่ต้องการประเมิน ตัวชี้วัดที่พัฒนาขึ้นมา จะต้องมีความ เหมาะสมกับประเด็นที่ต้องการประเมินสามารถวัดได้แม่นยำ ถูกต้องและที่สำคัญต้องกำหนดเกณฑ์หรือ เป้าหมายที่ต้องการบรรลุสำหรับตัวชี้วัดนั้น ๆ ก็ต่อเมื่อนำผลการวัดจากสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไปเปรียบเทียบกับ เกณฑ์ที่ตั้งไว้ และเป็นไปตามมาตรฐานการประเมิน ซึ่งเป็นระดับของการปฏิบัติการที่แสดงถึง ความสำเร็จอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป สามารถนำเอาผลงานที่เกิดขึ้นไปเปรียบเทียบได้

คำสำคัญ : การประเมิน, ตัวชี้วัด, เกณฑ์, มาตรฐาน

Abstract

The current implementation was necessary that agencies or organizations should be prepared a plan to guide policy and operations and practice accord with plan/project requirements. The purpose of action plan evaluation was (1) support or withdraws (2) To know the progress of the action plan (3) improvement (4) to study the alternative and (5) to generalization. The evaluation model was divided into 4 aspects were Preliminary Evaluation, Formative Evaluation, Summative

¹ อาจารย์ประจำ สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Evaluation and Effective Evaluation. For project evaluation, evaluation indicators are developed from the issues that need to evaluate. These indicators showed the existed state or happening that related with evaluation issues. The developed indicators should be appropriated, accurate and precision and have to criteria to achieve successful in each indicators when compared the results from fact measurement with a preset threshold and according to evaluation standard that acceptable from the others.

Keyword : Evaluation, Indicator, Criteria, Standard

บทนำ

การดำเนินงานในปัจจุบันมีความจำเป็นที่หน่วยงาน/องค์กรต่างๆ จะต้องจัดทำนโยบายและแผนเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงาน และปฏิบัติไปตามแผน/โครงการที่กำหนดไว้ เมื่อได้มีการดำเนินการไประยะหนึ่ง หรือแม้กระทั่งสิ้นสุดแผนงาน/โครงการ ผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานจะต้องทราบว่า การดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการดังกล่าวมีความก้าวหน้าไปถึงไหนแล้ว มีอะไรที่เป็นปัญหาในการดำเนินงาน และควรปรับปรุงแนวทางในการดำเนินงานอย่างไร ผลการดำเนินงานบรรลุผลตามที่มุ่งหวังหรือไม่ และควรจะยุติแผนงาน/โครงการนั้น หรือดำเนินการต่อไป การจะทราบผลการดำเนินงานดังกล่าวมานี้ จะต้องมีการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการที่กำหนดไว้

ความหมายของการประเมิน

ความหมายของการประเมินเมื่อพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการประเมินแล้ว สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประการ คือ การประเมินที่เน้นการตัดสินใจ (Decision-oriented evaluation) กับการประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่า (Value-oriented evaluation)

การประเมินที่เน้นการตัดสินใจ เป็นการประเมินที่เน้นการนำเสนอสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจทางการบริหาร ดังนั้น การประเมินที่เน้นการตัดสินใจจึงเป็นกระบวนการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างผลหรือสิ่งที่เกิดขึ้นกับผลหรือสิ่งที่ควรจะเป็น เพื่อเป็นสารสนเทศสำหรับผู้บริหารในการตัดสินคุณค่าของสิ่งของหรือเหตุการณ์นั้นๆ ส่วนการประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่าเป็นกระบวนการที่นักประเมินตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน (ศิริชัย กาญจนวาสี. 2554)

จุดมุ่งหมายของการประเมินผลแผนงาน/โครงการ

ในการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้ (สมพิศ สุขแสน. 2545)

1. เพื่อสนับสนุนหรือยกเลิก ส่วนใหญ่แล้ว สำหรับโครงการใหม่ๆ การประเมินผลจะเป็นเครื่องมือช่วยตัดสินใจว่าควรจะยกเลิกโครงการหรือสนับสนุนให้มีการขยายผลต่อไป โดยเฉพาะโครงการที่ยังมิได้จัดทำในรูปของโครงการทดลอง ซึ่งมีโอกาสจะผิดพลาดหรือล้มเหลวได้ง่าย ดังนั้น ความล้มเหลวของโครงการจึงมิใช่ความล้มเหลวของผู้บริหารเสมอไป ถ้าเราประเมินผลแล้วโครงการนั้นสำเร็จตามที่กำหนด

วัตถุประสงค์เป้าหมายไว้ก็ควรดำเนินการต่อไป แต่ถ้าประเมินผลแล้วโครงการนั้นมีปัญหา หรือมีผลกระทบเชิงลบมากกว่า ก็ควรยกเลิกไป

2. เพื่อทราบถึงความก้าวหน้าของการปฏิบัติงานตามโครงการ ว่าเป็นไปตามที่กำหนดวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย หรือกฎเกณฑ์ หรือมาตรฐานที่ทางผู้จัดทำโครงการกำหนดไว้เพียงใด

3. เพื่อปรับปรุงงาน ถ้าเรานำโครงการไปปฏิบัติแล้ว พบว่าบางโครงการไม่ได้เสียทั้งหมด แต่ก็ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ทุกข้อ ควรหาทางลองนำโครงการนั้นมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น โดยเลือกบางประเด็นที่มีข้อดี และพิจารณาว่าโครงการนั้นบกพร่องในเรื่องใด เช่น ขาดความร่วมมือของประชาชน ขัดต่อค่านิยมของประชาชน ขาดการประชาสัมพันธ์ หรือสมรรถนะขององค์การที่รับผิดชอบต่ำ การทำเช่นนี้จะช่วยให้เราทราบผลของการประเมินผล และสามารถนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ตรงประเด็นได้

4. เพื่อศึกษาทางเลือก โดยปกติในการนำโครงการไปปฏิบัติ ส่วนของผู้บริหารโครงการจะพยายามแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุด จากทางเลือกอย่างน้อย 2 ทางเลือกขึ้นไป ดังนั้นการประเมินผลจะเป็นการเปรียบเทียบทางเลือก ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกทางเลือกใดไปปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อลดความเสี่ยงให้น้อยลง และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการดำเนินโครงการ

5. เพื่อขยายผล ในการนำโครงการไปปฏิบัติ ถ้าไม่มีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง อาจจะไม่ทราบถึงความสำเร็จของโครงการ แต่ถ้าผู้ดำเนินโครงการมีการวางแผนการประเมินโครงการเป็นระยะ และเมื่อผลปรากฏผลว่า โครงการนั้นบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนดวัตถุประสงค์ก็ควรขยายผลโครงการนั้นต่อไป แต่การขยายผลนั้นมิได้หมายความว่า จะขยายไปได้ทุกพื้นที่ เพราะแต่ละพื้นที่ก็มรรบริบทและปัจจัยที่ต่างกัน การขยายผลเพื่อให้เกิดประโยชน์ จึงต้องคำนึงถึงมิติของประชากร เวลา สถานที่ สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบด้วย

ประเภทของการประเมิน

การแบ่งประเภทการประเมินมิได้มีเกณฑ์ที่กำหนดไว้อย่างตายตัว แต่จำเป็นต้องอาศัยเกณฑ์หลายชนิดมาจำแนกประเภท เช่น ช่วงเวลา วัตถุประสงค์ วิธีการ และรูปแบบการประเมินมาบ่งบอกถึงประเภทของการประเมิน ซึ่งในที่นี้อาจจำแนกการประเมิน ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การประเมินก่อนดำเนินการ (Preliminary evaluation) เป็นการศึกษาระเมินความเป็นไปได้ ก่อนที่เริ่มโครงการใด ๆ โดยอาจทำการศึกษาถึงประสิทธิภาพของปัจจัยป้อน ความเหมาะสมของกระบวนการที่คาดว่าจะนำมาใช้ในการบริหารจัดการโครงการ ปัญหา อุปสรรค ความเสี่ยงของโครงการ ตลอดจนผลลัพธ์ หรือประสิทธิผลที่คาดว่าจะได้รับ ในขณะเดียวกันก็อาจจะศึกษาผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ เช่น

- การประเมินผลกระทบด้านสังคม (Social Impact Assessment-SIA)
- การประเมินผลกระทบด้านนิเวศ (Ecological Impact Assessment-EIA)
- การประเมินผลกระทบด้านการเมือง (Political Impact Assessment-PIA)
- การประเมินผลกระทบด้านเทคโนโลยี (Technological Impact Assessment-TIA)

- การประเมินผลกระทบด้านประชากร (Population Impact Assessment-PIA)
- การประเมินผลกระทบด้านนโยบาย (Policy Impact Assessment-POIA)
- การประเมินผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ (Economic impact Assessment-EIA)

การประเมินก่อนการดำเนินการนี้มีประโยชน์เพื่อศึกษาดูว่าก่อนเริ่มจัดทำโครงการใด ๆ นั้น จะเกิดความคุ้มค่าแก่การลงทุน (Cost effectiveness) หรือเกิดผลกระทบต่อระบบสิ่งแวดล้อมทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ประชากร เทคโนโลยี และระดับนโยบายหรือไม่ หากได้ศึกษารอบคอบแล้วอาจจะ ได้ผลการคาดการณ์ล่วงหน้าว่า จะได้เกิดประโยชน์หรือโทษอย่างไร ปัญหา อุปสรรค เป็นอย่างไร เพื่อผู้ เป็นเจ้าของโครงการจะได้ตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะเลิกล้มโครงการหรือปรับปรุงองค์ประกอบ และกระบวนการ บริหารจัดการโครงการเพียงใด เพื่อให้เกิดผลดี

2. การประเมินระหว่างดำเนินการ (Formative evaluation) เป็นการประเมินผลเพื่อการ ปรับปรุงเป็นสิ่งสำคัญซึ่งมักจะใช้ประเมินผลระหว่างแผนหรือระหว่างพัฒนาโครงการ ผลที่ได้จาก Formative evaluation นั้น จะช่วยตั้งวัตถุประสงค์ของโครงการให้เป็นไปตามเป้าหมายที่แท้จริง นอกจากนั้น Formative evaluation อาจใช้ในระหว่างดำเนินโครงการ จะช่วยตรวจสอบว่า โครงการได้ดำเนินไปตาม แผนของโครงการอย่างไร อาจเรียกชื่อเฉพาะว่า Implementation evaluation หรือ Formative evaluation อาจตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการว่าดำเนินได้ผลเพียงไร เรียกว่า Progress evaluation

โดยทั่วไปแล้ว Formative evaluation อาจใช้ประเมินสิ่งต่อไปนี้

- 1) ทบทวนแผนของโครงการ
- 2) การสร้างแผนของโครงการ
- 3) การพัฒนาแบบสอบถาม (Questionnaire) หรือรายการ (Check list) สำหรับรวบรวมข้อมูล ตามเรื่องที่ต้องการ
- 4) การคัดเลือกวิธีการวัดผลที่เหมาะสม
- 5) การกำหนดตารางเวลาการประเมินผลให้สอดคล้องกับการดำเนินโครงการ
- 6) การเตรียมข้อมูลที่จะเป็นข่าวสารสำหรับการรายงานและเสนอแนะสำหรับการตัดสินใจ เกี่ยวกับการดำเนินโครงการ
- 7) การแนะนำแนวทางปรับปรุง การแก้ปัญหา และการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติของโครงการ

3. การประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการหรือประเมินผลผลิต (Summative evaluation) เป็นการ ประเมินผลรวมสรุป มักจะใช้ประเมินหลังสิ้นสุดโครงการ สำหรับโครงการที่มีการดำเนินระยะยาวก็อาจใช้ Summative evaluation ในการสรุปย่อความระยะยาวต่าง ๆ ข้อมูลที่ได้จากระยะต่าง ๆ จะช่วยให้มีการ ประเมินสรุปรวมนั้น ส่วนใหญ่จะรวบรวมจากผลของ Formative evaluation เป็น Summative evaluation ซึ่งผลสรุปที่ได้จะนำสู่การรายงาน ว่า โครงการได้บรรลุเป้าหมาย (Goals) หรือไม่อย่างไร ตลอดจนจรรยา รายงานถึงสถานภาพของโครงการว่าประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวเพียงไร มีปัญหาหรืออุปสรรคใดที่ ต้องแก้ไขปรับปรุงข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้ผู้บริหารโครงการสามารถนำไปสู่การตัดสินใจว่า โครงการนั้นควร ดำเนินการต่อหรือยกเลิก

4. การประเมินประสิทธิผล (effectiveness evaluation) ปัจจุบันนักประเมินและผู้บริหารโครงการ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการประเมินประสิทธิภาพของโครงการด้วย โดยถือว่าเป็นประเภทของการประเมินที่จำเป็นสำหรับโครงการบริการทั่วไป เพราะจะช่วยเสริมให้โครงการเหล่านั้นสามารถดำเนินการอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาท้องถิ่น หรือโครงการที่เป็นตัวกำหนดเกณฑ์สำคัญสำหรับประกันโครงการขนาดใหญ่ระดับชาติ ที่จะไม่ต้องสูญเสียทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดโดยไม่จำเป็น การดำเนินโครงการบริการสังคมนั้น จะไม่มุ่งแต่เพียงความสำเร็จของโครงการเท่านั้น แต่จะต้องให้คําค่าในเชิงของประสิทธิผลด้วย

โดยปกติการประเมินประสิทธิภาพของโครงการมักจะเริ่มจากคำถามต่าง ๆ กัน เช่น

- 1) ความสำเร็จของโครงการนั้น ๆ เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายแล้วมีความเหมาะสมหรือไม่
- 2) ผลผลิตของโครงการเกิดจากปัจจัยที่ลงทุนไปใช้หรือไม่
- 3) โครงการนี้มีผลผลิตสูงกว่าโครงการอื่น ๆ เมื่อลงทุนเท่ากันหรือไม่ และเพราะเหตุใด

แนวคิดการประเมิน

การประเมินโครงการใด ๆ มักคำนึงถึงรูปแบบ (Model) ที่ใช้ในการประเมินซึ่งเป็นรูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจในแง่มุมต่างๆ ในที่นี้จะกล่าวเพียง 2 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบการประเมินตามแนวคิดของสเตก (Stake's countenance model)

Robert E. Stake. 1967) เป็นศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัยอิลลินอยส์ สหรัฐอเมริกาได้พัฒนารูปแบบการประเมินหลักสูตรหรือโครงการ มีสาระสำคัญ คือ องค์ประกอบของการประเมินมี 3 ส่วน คือ สิ่งที่อยู่ก่อน หรือปัจจัยก่อน (Antecedents) การปฏิบัติ (Transactions) และผลลัพธ์ (Outcomes)

1.1 สิ่งที่อยู่ก่อน หรือปัจจัยก่อน เช่น คุณลักษณะของนักเรียนที่อยู่ก่อนการดำเนินการสอน เช่น ความถนัด ประสบการณ์เดิม ความเต็มใจ วุฒิภาวะ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนแต่ละคน บางคนเรียกสิ่งที่มีอยู่ว่าเป็นพฤติกรรมนำทาง

1.2 การปฏิบัติ (Transactions) หมายถึง กระบวนการดำเนินการ เช่น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน พ่อแม่กับครู ฯลฯ ปฏิสัมพันธ์เป็นลักษณะของการเสนอและตอบสนอง เช่น ครูสั่งให้นักเรียนทำการบ้าน และนักเรียนรู้สึกว่าการบ้านที่ได้รับเป็นสิ่งที่ตนทำได้ นักเรียนก็ทำการบ้านด้วยความเต็มใจมาส่งครู ซึ่งเป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์ที่ดีหรือเชิงบวก กระบวนการจัดการเรียนการสอน เป็นกระบวนการที่ยืดหยุ่น เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

1.3 ผลลัพธ์ (Outcomes) หมายถึง ความสามารถ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติของผู้เรียนที่เกิดขึ้นหลังจากการดำเนินการหรือได้รับการศึกษา

ในส่วนของการประเมิน แบ่งเป็น 2 เมตริกซ์ คือ เมตริกซ์การบรรยาย (Description) เช่น บรรยายความสัมฤทธิ์ผลของนักเรียนในแต่ละรายวิชา หรือแต่ละกลุ่มสาระ หรืออาจบรรยายว่า นักเรียนแต่ละคนบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่ อีกเมตริกซ์หนึ่งก็คือ เมตริกซ์การตัดสินใจ ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐานและการตัดสินใจคุณค่า ดังแสดงในภาพที่ 1

	เมตริกซ์การบรรยาย			เมตริกซ์การตัดสินใจ	
	สิ่งที่คาดหวัง	สิ่งที่เกิดขึ้น		มาตรฐาน	การตัดสินใจคุณค่า
หลักการ	1	4	สิ่งที่มีอยู่ก่อน	1	4
และ	2	5	การปฏิบัติ	2	5
เหตุผล	3	6	ผลลัพธ์	3	6

ภาพที่ 1 องค์ประกอบของการประเมินทั้งส่วนที่เป็นการบรรยายและการตัดสินใจ

จากแผนภูมิ แสดงว่า ผู้ประเมินจะต้องเก็บข้อมูลมาใส่ในช่องตารางให้ตรงหรือสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ คือ ข้อมูลที่เป็นการบรรยาย และข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1. หลักการและเหตุผล หมายถึง ความเป็นมาหรือภูมิหลังของโครงการ อาจหมายถึง ความจำเป็น ปัญหา ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องหรือพาดพิงที่เป็นที่มาของการประเมิน

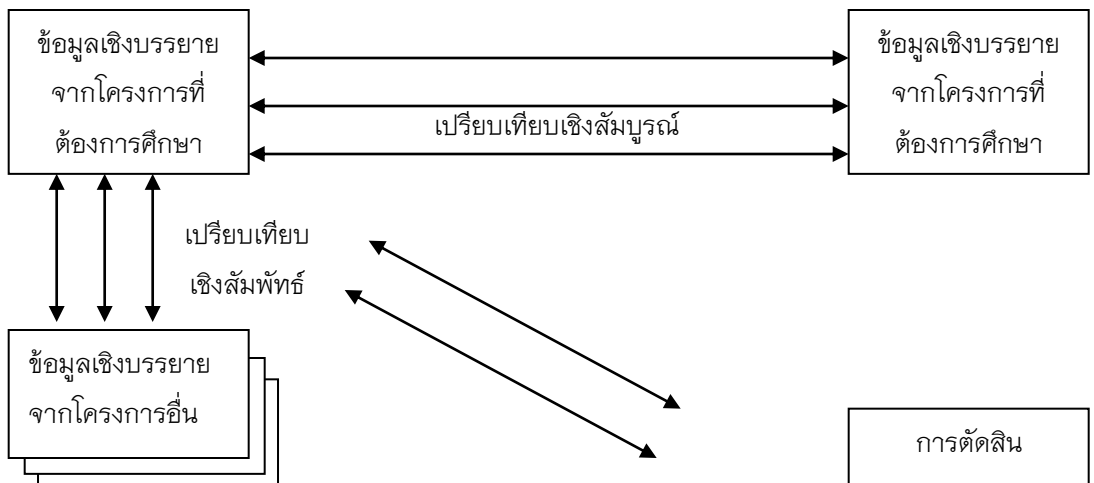
2. ข้อมูลที่จะใช้เพื่อการบรรยายมี 2 ส่วน คือ

2.1 สิ่งที่คาดหวัง หรืออาจเรียกว่าเป็นส่วนที่เป้าหมาย ในส่วนนี้จะรวมถึงนโยบายต่างๆ และสภาพแวดล้อมที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

2.2 ส่วนที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งวัดได้หรือสังเกตได้ นักประเมินต้องเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือวัดแบบต่างๆ เช่น แบบสำรวจ การสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบทดสอบ

การเก็บข้อมูลทั้งส่วนที่เป็นความคาดหวัง และส่วนที่เกิดขึ้นจริง ต้องเก็บให้ครบทั้ง 3 องค์ประกอบ คือ สิ่งที่มีอยู่ก่อนหรือปัจจัยป้อน การปฏิบัติ และผลลัพธ์ กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณค่าของโครงการ

การพิจารณาตัดสินคุณค่าของโครงการ ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณค่าของโครงการ

จากแผนภูมิ การตัดสินใจคุณค่าของโครงการใด ๆ เกิดขึ้นใน 2 ลักษณะ คือ เมื่อนำข้อมูลหรือผลจากการวัดของโครงการที่ต้องการศึกษาไปเปรียบเทียบกับข้อมูลหรือผลจากการวัดที่เป็นมาตรฐานสัมบูรณ์ หรือมาตรฐานสัมพัทธ์

2. รูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม (CIPP evaluation model)

ศาสตราจารย์สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam DL, 2003) แห่งมหาวิทยาลัยไอโฮโอ สหรัฐอเมริกา ได้เสนอรูปแบบการประเมินโครงการในปี ค.ศ. 1970 ต่อที่ประชุม Phi Delta Kappa ในรูปของ CIPP model ความหมายของ CIPP คือ

C	=	Context	หมายถึง	บริบท หรือสภาวะแวดล้อม
I	=	Input	หมายถึง	ปัจจัยป้อน หรือตัวป้อน
P	=	Process	หมายถึง	กระบวนการ
P	=	Product	หมายถึง	ผลผลิต

แนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับการประเมินของสตัฟเฟิลบีม ก็คือเป็นกระบวนการวิเคราะห์ และจัดเตรียมข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจ ดังนั้น ข้อมูลที่จะเสนอจะต้องเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ

แนวทางในการตัดสินใจมีด้วยกัน 4 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 เป็นการตัดสินใจเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด (Metamorphism) กล่าวคือเปลี่ยนแปลง ปรัชญา จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง ระบบต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงลักษณะนี้จะต้องใช้ข้อมูลมาก และเพียงพอ ในทางพฤติกรรมศาสตร์ไม่ค่อยมีการตัดสินใจลักษณะนี้

แนวทางที่ 2 เป็นการตัดสินใจเพื่อเปลี่ยนแปลงบางส่วน (Homeostatism) การกำหนดมาตรฐาน และการควบคุมคุณภาพ ช่วยให้เกิดการตัดสินใจในแนวทางนี้ ลักษณะการตัดสินใจดังกล่าวเกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนแปลงสิ่งสำคัญไม่มาก เป็นการมุ่งถึงความเป็นมาตรฐานคุณภาพ

แนวทางที่ 3 เป็นการตัดสินใจเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา (Incrementalism) มุ่งให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่ดีขึ้น ยกกระดับมาตรฐานขึ้น ซึ่งผู้รู้จะเป็นผู้ให้ข้อมูลและเทคนิคต่างๆ สำหรับการตัดสินใจ

แนวทางที่ 4 เป็นการตัดสินใจเพื่อหาโอกาสให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Neomobilism) มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างสูง โดยอ้างอิงแนวคิด ทฤษฎี กิจกรรมหรือข้อค้นพบใหม่ๆ การตัดสินใจแนวทางนี้ในวงการพฤติกรรมศาสตร์มีมาก จะเห็นได้ว่า มีการวิจัยวิจารณ์เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพของคน ประเทศ การค้นพบวิธีการใหม่ (Innovation) การพัฒนาความรู้ต่าง ๆ เป็นปัจจัยที่คอยกระตุ้นให้มีการตัดสินใจในแนวนี้

สาระในการประเมินตามแนวคิดของสตัฟเฟิลบีม

1. การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context evaluation) สภาวะแวดล้อม หมายถึง นโยบาย สภาพการณ์ด้านเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การที่จะดำเนินการโครงการใด ๆ ก็ตาม จำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจถึงสภาวะแวดล้อม เพื่อว่าเมื่อดำเนินการแล้ว จะได้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า

การประเมินสภาวะแวดล้อม จะประเมินเกี่ยวกับ ลักษณะของนโยบายของหน่วยงาน ความจำเป็นหรือ ความต้องการทำให้มีโครงการ ความเป็นไปได้ในการดำเนินโครงการสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำเนินโครงการ เป็นต้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากการประเมินสภาวะแวดล้อม คือ ทราบข้อจำกัดต่าง ๆ ในการดำเนินโครงการ และอาจต้องดำเนินโครงการภายใต้ข้อจำกัดเหล่านั้น นอกจากนี้ก็อาจคาดคะเนถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และถ้าหากผลกระทบเป็นไปในทางลบ ก็สามารถหาแก้ไขหรือป้องกันได้ทันเวลา

2. การประเมินปัจจัยป้อน (Input evaluation) ปัจจัยป้อน หมายถึง ทรัพยากรต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการดำเนินโครงการ เช่น สถานที่ อาคาร บุคคล งบประมาณ อุปกรณ์ เครื่องมือ ห้องปฏิบัติการ ฯลฯ การประเมินปัจจัยป้อน อาจประเมินทั้งในด้านความพอเพียงเชิงปริมาณ และด้านคุณภาพ ความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ เป็นการประเมินเพื่อศึกษาสารสนเทศ และนำมากำหนดวิธีการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้วัตถุประสงค์ของโครงการบรรลุผล ตามที่คาดหวังไว้ การประเมินในส่วนนี้ ประเมินเกี่ยวกับ

- จำนวนบุคลากรที่ต้องการใช้ สมรรถภาพ คุณวุฒิ
- ความเพียงพอ ความเหมาะสมของงบประมาณที่ตั้ง
- ความเพียงพอ และคุณภาพของวัสดุอุปกรณ์
- สิ่งแวดล้อมต่างๆ ในชุมชนที่จะดำเนินโครงการ
- ความเหมาะสมของโครงสร้างการบริหารงาน
- ความรู้สึกของบุคคลในระดับต่าง ๆ ต่อโครงการ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการประเมินปัจจัยป้อน คือ ทำให้ทราบถึงความพร้อมของทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินโครงการและอาจจำเป็นต้องเตรียมการเพื่อแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตเมื่อดำเนินโครงการ อีกประการหนึ่ง ทำให้ทราบข้อมูลซึ่งเป็นสภาพก่อนดำเนินโครงการ และนำข้อมูลเหล่านั้นมาเป็นฐานสำหรับเปรียบเทียบกับข้อมูลสภาพเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ ผลก็คือทราบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อันเป็นการอธิบายถึงผลของการดำเนินโครงการที่ชัดเจน

3. การประเมินกระบวนการ (Process evaluation) กระบวนการเกิดขึ้นเมื่อโครงการได้รับการอนุมัติ และมีกิจกรรมหรืองานเกิดขึ้นต่อเนื่องเป็นขั้นตอน จนกว่าจะแล้วเสร็จ โครงการแต่ละโครงการมีระยะเวลาดำเนินการไม่เท่ากัน มีความซับซ้อนแตกต่างกัน มีจำนวนคนเกี่ยวข้องแตกต่างกัน การประเมินลักษณะคุณภาพ ความครบถ้วนของกิจกรรมหรืองาน เรียกว่าการประเมินกระบวนการ นักวิชาการบางคนเรียกว่า การประเมินระหว่างดำเนินการโครงการ (Formative Evaluation) การประเมินกระบวนการได้แก่การตรวจสอบว่า

- การปฏิบัติเป็นไปตามแผนที่วางไว้หรือไม่
- ผู้จัดทำโครงการคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่
- การดำเนินกิจกรรมหรืองาน เสร็จทันหรือไม่ ถ้าไม่ทันเป็นเพราะเหตุใด
- การใช้ทรัพยากร เช่น งบประมาณ เครื่องมือ เครื่องใช้ เป็นไปตามกำหนดหรือไม่

- ผู้เข้าร่วมโครงการ เต็มใจร่วมกิจกรรมเพียงไร
- มีการตรวจสอบ ติดตามงาน นิเทศงาน ของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบเพียงไร

ประโยชน์ของการประเมินกระบวนการ คือ ทำให้ทราบว่า การดำเนินงานของโครงการมีความราบรื่น และดำเนินไปตามแผนเพียงไร มีอุปสรรคสำคัญอะไรบ้าง มีความจำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไข แนวการปฏิบัติอย่างไรบ้าง เพื่อให้การดำเนินงานโครงการมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังได้ผลการประเมินกระบวนการไปใช้อธิบายร่วมกับผลการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการได้อีกด้วย

4. การประเมินผลผลิต (Product evaluation) ผลผลิต ก็คือ ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ โดยทั่วไปจะพิจารณาทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพ การประเมินผลผลิต ประเมินเมื่อการดำเนินโครงการเสร็จสิ้นลง ตรวจสอบดูว่า ผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้างเพื่อนำไปพิจารณาหาแนวทางแก้ไขในโอกาสต่อไป การประเมินผลผลิตจึงเป็นการตรวจสอบว่า

- ผลผลิตที่ได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เพียงไร โดยการเปรียบเทียบผลก่อนการดำเนินโครงการ กับผลที่เกิดจากการดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว
- ประสิทธิภาพต่อหน่วยเวลา และค่าใช้จ่าย ที่เรียกว่า Cost effectiveness

ตัวชี้วัด (Indicator)

คำว่า “Indicator” ในภาษาไทยมีการใช้คำอย่างหลากหลาย เช่น ตัวชี้วัด ตัวชี้ ตัวชี้หน้า ดัชนี และ เครื่องชี้วัด เป็นต้น คำเหล่านี้ถูกใช้เป็นส่วนชี้บ่งถึงสภาวะบางอย่างเพื่อใช้วิเคราะห์เกี่ยวกับสภาพการณ์หรือภาวะการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต กระบวนการดำเนินงาน การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่หรือผลผลิต หรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ในที่นี้ขอใช้คำว่า “ตัวชี้วัด” ซึ่งเป็นคำกลาง ๆ สำหรับสื่อความหมายถึง “Indicator” มีผู้ให้คำนิยามของ “ตัวชี้วัด” กันอย่างหลากหลาย ขอยกตัวอย่างเป็นแนวทางของความหมายของตัวชี้วัด ดังนี้ The American Heritage Dictionary (2000) ได้นิยามตัวชี้วัดว่าหมายถึง ข้อความที่ใช้บ่งบอกหรือเครื่องมือที่ใช้ติดตามการดำเนินงานหรือสภาวะของระบบ Oxford Dictionary (2003) ได้ให้ความหมายตัวชี้วัดว่าหมายถึง สิ่งที่ใช้ชี้หรือบอกทิศทางไปที่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ตัวชี้วัด (Indicator) เป็นตัวแปร หรือตัวประกอบ หรือสิ่งที่บอกสภาพสภาวะการณ์ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพของสถานการณ์นั้น ๆ

จากความหมายของตัวชี้วัดที่มีผู้ให้ไว้ต่างๆ กัน พอจะสรุปได้ว่า “ตัวชี้วัด” มีลักษณะที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่

1. ตัวชี้วัดจะต้องสามารถให้ค่าหรือบ่งบอกคุณลักษณะของสิ่งที่ ทำการวัดว่า มีปริมาณหรือคุณลักษณะเช่นไร ส่วนจะมีความหมายอย่างไรจะต้องนำไปตีค่าหรือเปรียบเทียบกับเกณฑ์หรือมาตรฐาน จึงจะทราบได้ว่าสิ่งนั้นมีค่าสูงหรือต่ำ ได้มาตรฐานหรือไม่ เพียงใด

2. ค่าหรือคุณลักษณะที่ได้จากตัวชี้วัดมีความหมายภายใต้เงื่อนไข 2 ประการ คือ

2.1 เงื่อนไขของเวลา กล่าวคือ ตัวชี้วัดจะบ่งบอกสภาพของสิ่งที่มุ่งวัดเฉพาะช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เช่น ระยะเวลา 1 สัปดาห์, 3 เดือน, 1 ปี ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่เก็บรวบรวมข้อมูลมาใช้และการตีความหมาย

2.2 เงื่อนไขของสถานที่ กล่าวคือ ตัวชี้วัดจะบ่งบอกสถานภาพของสิ่งที่มุ่งวัดเฉพาะในเขตพื้นที่ หรือบริเวณ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบที่ทำการตรวจสอบ เช่น ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ด้านปัจจัย กระบวนการ หรือผลลัพธ์ เป็นต้น

เกณฑ์การประเมิน (Criteria)

การประเมินโครงการใด ๆ ก็ตาม ผลของการประเมินจะเป็นเช่นไรนั้น ก็ต่อเมื่อนำผลจากการวัดจากสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ หรือกำหนดไว้ ถ้าหากว่า ผลที่เกิดขึ้นจริงเท่ากับหรือมากกว่าเกณฑ์ ก็อธิบายได้ว่า โครงการนั้นมีความเหมาะสม หรือยอมรับได้ หรือใช้ได้ หรือมีประสิทธิภาพ หรือมีประสิทธิภาพ ดังนั้นคำว่า เหมาะสม ยอมรับได้ ใช้ได้ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล จึงเป็นคำที่บ่งบอกลักษณะการประเมิน

เกณฑ์ หมายถึง ระดับที่กำหนดขึ้น หรือตั้งขึ้น โดยผู้ประเมินเอง อาจเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือหลายคนร่วมกำหนดก็ได้ Stake ใช้คำว่า “มาตรฐาน (Standard)” มาตรฐานไม่ได้เป็นสิ่งที่ตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับหลายสิ่งหลายอย่างได้แก่ บุคคล เวลา สถานที่ กลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น การกำหนดระดับที่นิยมกันเช่น ระดับดีมาก ระดับพอใช้ หรือปานกลาง และระดับปรับปรุง

เกณฑ์ที่ใช้มี 2 ชนิด คือ เกณฑ์สัมบูรณ์ (absolute criteria) และเกณฑ์สัมพัทธ์ (relative criteria)

1. เกณฑ์สัมบูรณ์ (absolute criteria) เป็นเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นโดยอาศัยหลักการหรือหลักเหตุผลของตนหรือกลุ่มของตน หรือโดยผู้เชี่ยวชาญ เช่น นักเรียนโรงเรียนนี้มีคุณธรรม จริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ที่ยอมรับได้ ก็คือ จำนวนนักเรียนร้อยละ 80 ของนักเรียนทั้งหมด เกณฑ์จำนวนนักเรียนร้อยละ 80 เป็นเกณฑ์เชิงปริมาณ ส่วนคุณลักษณะความซื่อสัตย์ที่ยอมรับได้ หรือใช้ได้ เป็นเกณฑ์เชิงคุณภาพ

2. เกณฑ์สัมพัทธ์ (relative criteria) เป็นเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นโดยอาศัยข้อมูลจากหลักสูตรอื่น หรือโครงการอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันเป็นหลัก ในการกำหนด ตัวอย่าง นักเรียนที่สมัครสอบคัดเลือกเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย มีสิทธิได้รับการยกเว้นการสอบวิชาภาษาอังกฤษ เมื่อนำผลสอบภาษาอังกฤษ (TOEFL) ซึ่งได้คะแนน 500 ขึ้นไป มาแสดงในวันสมัคร ดังนั้นคะแนน TOEFL 500 คะแนน จึงเป็นมาตรฐานสัมพัทธ์

มาตรฐานการประเมิน (Standards)

มาตรฐานการประเมิน (Standards) เป็นระดับของการปฏิบัติการที่แสดงถึงความสำเร็จอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ที่สามารถนำเอาผลงานที่เกิดขึ้นไปเปรียบเทียบได้ ดังเช่น มาตรฐานการประเมินสำหรับนักประเมินทั่วไป ที่ใช้เป็นกรอบในการตรวจสอบคุณภาพการประเมินมี 4 มาตรฐาน ดังนี้

1. มาตรฐานด้านอรรถประโยชน์จากการประเมิน (Utility standards) ผลการประเมินต้องให้ข้อมูลตรงตามที่ใช้ผลการประเมินอย่างรู้ และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานได้จริง โดยเฉพาะถ้าสามารถให้ข้อมูลช่วยในการปรับปรุงตนเองได้ในระดับบุคคล ก็จะเป็นประโยชน์มากขึ้น

2. มาตรฐานด้านความเป็นไปได้ (Feasibility standards) วิธีการที่ใช้ในการประเมินจะต้องมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติจริงประหยัด คุ่มค่า และเหมาะสม

3. มาตรฐานด้านความเหมาะสม (Propriety standards) วิธีการที่ใช้ในการประเมินต้องไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน คำนึงถึงสิทธิส่วนบุคคล มีจรรยาบรรณในการปฏิบัติงานไม่ทำให้การประเมินก่อให้เกิดผลเสียหายกับผู้ใด

4. มาตรฐานด้านความถูกต้อง (Accuracy standards) วิธีการที่ใช้ในการประเมินต้องมีความถูกต้อง ให้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ เช่น เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินต้องสามารถวัดตัวชี้วัดที่ต้องการวัดได้จริง มีความครบถ้วนสมบูรณ์ตามตัวชี้วัดที่ต้องการวัด แหล่งผู้ให้ข้อมูลเชื่อถือได้ให้ข้อมูลตามความเป็นจริง วิธีการวิเคราะห์และการเสนอผลการประเมินถูกต้อง และผลการประเมินมีความเป็นปรนัย

สรุป

ประโยชน์ของการประเมินผลผลิต ช่วยให้ได้คำตอบในสิ่งที่คาดหวัง หรือสิ่งที่ต้องการให้เป็น และได้สารสนเทศ เพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ แผนงาน ว่าควรใช้งานนั้นต่อไป หรือควรยกเลิก หรือควรปรับปรุงในส่วนใดบ้าง

ในการประเมินตัวชี้วัดจะถูกพัฒนาขึ้นมาจากประเด็นที่ต้องการประเมิน โดยตัวชี้วัดนี้จะแสดงให้ทราบถึงสภาพการณ์ที่เป็นอยู่หรือที่เกิดขึ้นในประเด็นที่ต้องการประเมิน ตัวชี้วัดที่พัฒนาขึ้นมา จะต้องมีความเหมาะสมกับประเด็นที่ต้องการประเมินสามารถวัดได้แม่นยำ ถูกต้องและที่สำคัญต้องกำหนดเกณฑ์หรือเป้าหมายที่ต้องการบรรลุสำหรับ ตัวชี้วัดนั้น ๆ

เอกสารอ้างอิง

ศิริชัย กาญจนวาสี. (2554). **ทฤษฎีการประเมิน**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมพิศ สุขแสน. (2545). **CIPP Model : รูปแบบการประเมินผลโครงการ**. (เอกสารประกอบการบรรยาย). อุดรดิตต์ : สถาบันราชภัฏอุดรดิตต์.

The American Heritage Dictionary. (2000). **The American heritage dictionary of the English language**.

Oxford dictionary . (2003). **Oxford dictionary of English. 2nd ed**. New York : Oxford University Press.

Stufflebeam D.L. and Others. (2003). **The CIPP Model for evaluation**. An address delivered at the 2003 Annual Conference of the Oregon Program Evaluators Network (OPEN).

